

2. Бажутіна С. Деякі особливості обдарованих школярів / С. Бажутіна // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 1. – С. 67–71.
3. Віловата В. Робота з обдарованими учнями // Зарубіжна література в школі. – 2007. – № 22. – С. 3.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – СПб. : СОЮЗ, 1997. – 96 с.
5. Волчанова Н. Індивідуальна робота з обдарованими дітьми / Н. Волчанова // Рідна школа. – 2000. – № 6. – С. 77–79.
6. Глушак Г. Групове заняття з обдарованими учнями / Г. Глушак // Біологія і хімія в школі. – 2005. – № 6. – С. 41–45.
7. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 368 с.
8. Обдарована дитина. Із досвіду роботи // Школа. – 2009. – № 1. – С. 50–53.
9. Обдарована дитина // Школа. – 2008. – № 3. – С. 78–81.
10. Сергієнко Н. О. Робота з обдарованими дітьми в умовах сільської школи / Н. О. Сергієнко // Фізика в школах України. – 2009. – № 9–10. – С. 4–7.
11. Щорс В. Робота з обдарованими дітьми в загальноосвітній школі / В. Щорс // Школа. – 2008. – № 10. – С. 12–5.

Вера Гончарук. Особенности развития творческого потенциала детей младшего школьного возраста в условиях общеобразовательной школы.

В статье рассматривается проблема раскрытия творческого потенциала детей младшего школьного возраста, анализируются возрастные особенности развертывания творческих процессов в условиях учебно-воспитательного взаимодействия общеобразовательного учебного заведения и определяются психолого-педагогические условия, благоприятные для полноценного развития личности.

Ключевые слова: *творчество, творческая личность, творческий потенциал, младший школьный возраст, развитие, психолого-педагогические условия.*

Vera Goncharuk. Specific features of children's creative potential development in secondary school.

The article deals with the problem of children's creative potential fulfilling in primary school. Age peculiarities of creative processes development in course of educational interaction are analyzed. The author determines and describes favourable psychological and pedagogical conditions for the full-rate development of a creative personality.

Key words: *creativity, creative personality, creative potential, primary school age, development, psychological and pedagogical conditions.*

УДК 373.3.015.31

Н. В. Котелянець

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ – ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкриваються сутність дослідницької діяльності на уроках трудового навчання, види дослідів і спостережень, особливості та умови їх ефективного проведення, психологічні основи та значення для розвитку особистості молодшого школяра. Автор обґрунтовує відмінність сприймання

предметів і явищ у процесі спостереження та в ході проведення дослідів на уроках трудового навчання.

Ключові слова: дослід, спостереження, дослідницька діяльність, молодші школярі, трудове навчання, сприймання, проблема.

Постановка проблеми. Починаючи з початкових класів, діти повинні оволодівати досвідом творчої дослідницької діяльності, яка завжди пов'язана з виникненням і розв'язанням навчальної проблеми. Особливість дослідницької діяльності полягає в тому, що вона не має точного опису системи дій у кожній конкретній ситуації. Спосіб діяльності необхідно знайти самостійно.

Для організації цього способу засвоєння вчитель повинен конструювати проблеми, включати їх у контекст знань, які вивчаються, керувати, спрямовувати процес розв'язання проблем. Обмеження навчального процесу участю дітей тільки в частковому розв'язанні дослідницьких задач не веде до формування умінь досліджувати й розв'язувати цілісні проблеми, якими вони не були б простими. Цю функцію покликаний виконувати дослідницький метод. У практиці роботи школи він часто пов'язується з усіма практичними діями учнів і, зокрема, виконанням дослідів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчально-виховної діяльності в цілому і трудового навчання зокрема було і буде предметом прямої або опосередкованої уваги як вітчизняних, так і зарубіжних філософів, письменників і педагогів, відомих громадських діячів і психологів. Психологічні та методичні аспекти проблеми, мотивація трудової діяльності знайшли своє відображення у працях І. Д. Беха, Ю. З. Гільбуха, В. К. Демиденка, Є. П. Верещака, В. І. Войтка, Є. А. Мілерана, В. О. Моляка, П. С. Перепилиці, Б. О. Федоришина та ін. Окремі питання теоретично-методичного характеру були предметом дисертаційних розробок О. Б. Будника, С. П. Дем'янчук, Ю. В. Коломійця, М. К. Левківського, В. М. Мадзігона, С. О. Омельченко, С. П. Пахва, Б. О. Попова, А. С. Соколовської, В. П. Тименка та ін. Вивченням питання організації дослідницької діяльності школярів взагалі та на уроках трудового навчання займалися І. Я. Лернер, Т. М. Байбара, Н. Е. Цейтлин, А. В. Усова та ін.

Мета статті. Розкрити сутність дослідницької діяльності на уроках трудового навчання, види дослідів і спостережень, особливості їх проведення та значення для розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Пізнання навколишнього світу розпочинається з накопичення чуттєвого досвіду, фактичного матеріалу, який осмислюється з метою засвоєння системи знань, навколишньої природи з її зв'язками і залежностями.

Відсутність запасу конкретно-образних уявлень у молодших школярів призводить до формального засвоєння знань. Дітям важко уявити предмет або явище, якщо вони не бачили цих об'єктів або їх зображень. Одним із методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння є спостереження.

Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке підпорядковане конкретно-визначеним цілям й

вимагає вольових зусиль. Учень не просто повинен слухати, а прислухатись, не просто дивитись, а придивлятись, всебічно розглядати об'єкт, щоб створити необхідне уявлення про нього.

Спостережливість – важлива риса особистості. Вона впливає на структуру і зміст інших психічних процесів, оскільки спостережлива дитина більше сприймає, глибше мислить і розуміє. Це полегшує засвоєння знань та умінь, забезпечує кращі результати в навчанні, позитивні емоції, розвиває пізнавальні інтереси, впливає на поведінку. Важливість і необхідність спостережень молодших школярів у процесі вивчення трудового навчання незаперечна.

Сприймання розпочинається з організації розгляду об'єкта в цілому, щоб у дітей склалося цілісне уявлення про нього. Далі організовується детальний розгляд тих його частин, які передбачені цілями спостереження. Він неможливий без відчуття різних ознак, властивостей предмета чи явища за допомогою аналізаторів. А це вимагає від дітей оволодіння уміннями користуватися своїми органами чуття, тобто уміннями бачити, відчувати, чути. Крім того, щоб назвати ознаки, якості, властивості об'єкта, необхідні знання кольорів, звуків, видів форм та ін., тобто сенсорних еталонів

За характером пізнавальної діяльності спостереження бувають репродуктивними і творчими.

Репродуктивні спостереження спрямовані на сприймання та відтворення зовнішніх ознак, властивостей, частин явищ і предметів (форми, кольору, розмірів, відстані знаходження у просторі і т. ін.) та зовнішніх зв'язків.

Творчі спостереження є способом розв'язання проблеми. Проблемна ситуація створюється шляхом зіставлення фактів, здобутих під час спостереження, з відомими знаннями. У більшості випадків зміст проблеми зводиться до встановлення певних закономірностей, причинно-наслідкових, структурних або функціональних зв'язків на основі результатів спостережень як у природних, так і в лабораторних умовах. У цих проблемах для учнів можуть бути невідомими, з одного боку, результати спостереження, залежності та зв'язки між ними (спосіб проведення спостереження пропонується учителем у готовому вигляді, у формі усної або письмової інструкції, а з іншого – невідомим є спосіб здійснення спостереження, тобто послідовність виконання дій або навіть спосіб і результат. Такі проблеми розв'язуються учнями початкових класів під керівництвом учителя чи самостійно за аналогією. Виконання проблемних завдань організовується різними методами: евристичним і дослідницьким. У зв'язку з цим розрізняють евристичне й дослідницьке спостереження. Подібність їх полягає в тому, що спостереження є методом розв'язання навчальної проблеми. Але в евристичному проблема розв'язується учнями у співпраці з учителем, а в дослідницькому – самостійно, під опосередкованим керівництвом учителя.

Активізувати пізнавальну діяльність учнів, забезпечити рух думки від невідомого до відомого, поглибити знання та підготувати до сприйняття нових, розвивати спостережливість, мислення можна за допомогою цілеспрямованої дослідницької роботи.

Навчальний дослід – це елементарний навчальний експеримент. Він, як і спостереження, є одним із важливих методів пізнання, накопичення чуттєвого досвіду. Інформація, здобута таким шляхом, є основою певних теоретичних висновків, узагальнень, встановлення закономірностей або підтвердження вже засвоєних.

Якщо у процесі спостереження сприймаються тільки зовнішні ознаки й властивості предметів та явищ, то за допомогою дослідів відбувається більш глибоке пізнання. Дослід дає змогу відтворити явище, або процес у спеціально створених умовах, простежити за його ходом, побачити ті ознаки, які у природі сприйняти безпосередньо неможливо.

Специфіка дослідів, вказує А.В.Усова, полягає у тому, що «він дозволяє отримати явище в «чистому вигляді», а саме: уникнути впливу побічних факторів. Дозволяє досліджувати його в різних умовах, припиняти дослідний процес на будь-якій стадії і повторювати необхідну кількість разів, вивчати предмет більш ретельно, ділити його на частини, виділяти те, що цікавить. Таким чином досягається глибина дослідження суті явищ і законів природи, підвищується обґрунтованість висновків, які можуть бути зроблені на основі експерименту» [1, с. 60].

Необхідність проведення дослідів у початкових класах зумовлена насамперед тим, що діти мають недостатній чуттєвий досвід, а більшість природознавчих уявлень і елементарних понять формується тільки на його основі. Це стосується тієї частини змісту, засвоєння якої іншими методами буде неефективним. Зокрема:

1. Ознак і властивостей об'єктів, які безпосередньо чуттєво не сприймаються.
2. Причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами та функціональних залежностей між їх величинами.

З фізичними властивостями матеріалів діти знайомляться з самого раннього віку, розглядаючи вироби. Матеріали для виробів бувають різного кольору, форми, розміру. Одні мають блиск, інші – матові. Деякі прозорі, гладкі. Інші на дотик шорсткуваті, через них нічого не видно. Все це дитина бачить або відчуває при першому дотику. На уроках трудового навчання розглядаються властивості матеріалів як сировини для виробу. Для цього порівнюються спочатку властивості декількох різновидів матеріалів однієї групи. У цьому випадку в роботі дітей і з'являється спостереження за завданням – цілеспрямоване розглядання задалегідь визначеними об'єктами, умовами і формою обґрунтування результатів.

В дослід повинні входити і формулювання припущення (гіпотези), і практичні дії з об'єктом, і спостереження за його змінами, і спроба відразу ж встановити причинно-наслідкові зв'язки і зробити технологічний прогноз. Очевидно, що для першокласника усвідомлено включитися в кожен елемент такої діяльності досить складно. Саме тому в першому класі ми не проводимо повномасштабні дослідів, але в спостереження включаємо елементи практичних дій, властиві дослідів, – наприклад, розглядання в лупу структури паперу. У даному випадку дитина «перевіряє» інформацію вчителя. Самим «перевірочним

діям» передусє незвичайно цікава для дитини гра з лупою. Дітям можна сказати, що це - «магічне око», яке бачить краще, ніж наше. А щоб перевірити його дію, нехай діти розглянуть через нього папір, або попрацюють в парах: дуже цікаво розглядати в лупу губи, вії сусіда по парті. І все це для того, щоб потім сказати, що такого «новенького» побачило «магічне око» і коли воно бачить краще: якщо його дуже близько наблизити до того, що розглядаєш, чи все-таки трішки відсторонитися подалі. В результаті такої гри дитина методом проб і помилок точно визначить потрібну відстань від лупи до об'єкта.

На уроках трудового навчання молодші школярі ознайомлюються і працюють з такими матеріалами, як: папір і картон, тканина і волокнисті матеріали, природні матеріали, різні матеріали. Для того, щоб правильно і за призначенням використовувати зазначені матеріали, необхідно добре знати їх властивості, спостерігати за особливостями дій інструментів в різноманітних виробничих ситуаціях, практично з'ясовувати доцільність застосування приладів, які раціоналізують трудові операції. Спостерігаючи за власною роботою та роботою своїх товаришів, учні порівнюють, співставляють, оцінюють конструкторське рішення, способи і якість виконання роботи, оздоблення виробів і їх деталей.

Спостереження й досліди, які виконують учні початкових класів, оснований на одночасному комплексному використанні всіх аналізаторів. Це дозволяє молодшим школярам з кожним уроком більш точно відповідати на важливі для розв'язання практичних задач питання пов'язані з властивостями й якісними особливостями оброблювальних матеріалів, особливостями опору кожного матеріалу під час обробки його інструментами.

Важливим результатом дослідницької роботи учнів є самостійне виявлення ними нових ознак, властивостей об'єктів і явищ що вивчаються, формулювання висновків, які з кожним уроком стають більш точними, чіткими та систематизованими.

Завданням вчителя під час організації дослідницької діяльності учнів є навчити учнів самостійно здобувати знання, без оволодіння якими неможливо працювати усвідомлено, цілеспрямовано, продуктивно. Це знання про асортимент та важливі властивості оброблювальних матеріалів, знаряддя праці, технологічні процеси, раціональні прийоми праці, правила техніки безпеки, санітарії та гігієни, організації та культури праці.

Пізнавальна діяльність, яка лежить в основі дослідів та спостережень, зацікавлює та приносить користь лише тоді, коли учні уявляють собі практичну значущість поставлених перед ними питань. Зв'язок з життям, з працею дітей, опора на їх попередній трудовий досвід й здобування нових відомостей, необхідних для успішного виконання нових навчальних завдань – важлива умова ефективності проведення дітьми найпростіших досліджень, спостережень та дослідів.

Структура проведення дослідів передбачає чітке визначення об'єкта і мети дослідження, та поетапну роботу учнів:

- самостійне передбачення можливих результатів дослідження;

- виконання в певній послідовності практичних дій з цілеспрямованим спостереженням за змінами, які відбуваються під час досліду;
- самостійний аналіз результатів проведеного дослідження;
- порівняння, зіставлення й узагальнення результатів дослідів, отриманих всіма учнями класу;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків досліджуваного;
- виконання практичних робіт.

Учителі, що систематично проводять з дітьми на уроках трудового навчання роботу, пов'язану зі спостереженнями і найпростішими дослідами, одноставно відзначають, що особливо ефективно ця робота протікає там, де реалізується відома порада К. Д. Ушинського: «Педагог, що бажає чого-небудь міцно закарбувати в дитячій пам'яті, повинен подбати про те, щоб якнайбільше органів чуттів – очі, вухо, голос, почуття м'язових рухів і навіть, якщо можливо, нюх і смак – взяли участь в акті запам'ятовування» [2, с. 35].

Спостереження і найпростіші досліди, які виконуються на уроках трудового навчання учнями початкових класів, засновані на одночасному комплексному використанні всіх аналізаторів і, зокрема, рухового апарата кожного учня. Це дозволяє молодшим школярам з кожним уроком усе більш виразно і точно відповідати на важливі для рішення практичних задач питання про властивості і якісні особливості різних матеріалів (м'який – твердий, легкий – важкий, щільний – пористий; міцний, тендітний, пружний, твердий, прозорий, білий, кольоровий, строкатий і т.п.), а також про особливості опору кожного матеріалу при обробці його інструментами.

Досвід, що накопичується учнями в процесі користування різними аналізаторами на уроках, складає важливу основу знань і умінь дітей в області конструювання навчальних виробів і виконання технологічних операцій по їх виготовленню.

Важливий результат виконуваних учнями спостережень і дослідів - зв'язок з життям, практичне використання набутих при цьому знань і умінь у поточних навчальних роботах, при виготовленні на уроках праці різних виробів.

Послідовне ускладнення спостережень і дослідів, поступове введення найпростіших лабораторних робіт, що супроводжуються, як відомо, різними вимірами, сприяють розумовому розвитку учнів, нагромадженню ними політехнічних уявлень про різні виробничі процеси і явища, матеріали і знаряддя праці, конструкції виробів, працю дорослих і т.п. Важливо відзначити, що поступове ускладнення змісту, обсягу і трудомісткості окремих спостережень і дослідів не повинно виходити за межі доступного для учнів початкових класів змісту навчальної програми.

Однією з важливих задач вчителя при організації на уроках праці спостережень, дослідів і найпростіших лабораторних робіт – систематичне навчання дітей самостійно здобувати знання, без оволодіння якими неможливо працювати осмислено, цілеспрямовано, продуктивно. Це, насамперед, знання про прийоми розробки раціональних конструкцій виробів, що виготовляються на уроках трудового навчання; знання про асортимент і найважливіші властивості оброблюваних матеріалів, застосовуваних знарядь праці; знання

про технологічні процеси, раціональні прийоми праці, правила техніки безпеки, санітарії і гігієни; знання про організацію праці і трудову культуру.

Деякі вчителі, навіть методисти, іноді запитують: навіщо проводити в початкових класах спостереження та досліди, навіщо привчати малюків, які тільки-но навчилися читати та писати, проводити спостереження та досліди, робити з них певні висновки? Чи не рано ще? Може краще зупинитися на розповідях та демонстраціях, що проводяться вчителем?

Відповідь на ці запитання дав В. О. Сухомлинський, який писав: «Я ставив за мету залишити в пам'яті дітей уявлення. Уявлення – це повітря, на якому тримаються крила думки. Я намагався дійти до того, щоб процеси мислення протікали в голові дитини на основі живих, яскравих, образних уявлень, щоб діти, спостерігаючи навколишній світ, встановлювали причини та наслідки явищ, порівнювали якості та ознаки речей» [3, с. 15].

Пізнавальна діяльність, що становить ядро, логічну основу виконуваних дітьми спостережень, дослідів та лабораторних робіт, по-справжньому зацікавлює учнів та приносить найбільшу користь тільки в тому випадку, коли діти достатньо чітко уявляють практичний зміст дослідження поставлених питань. Зв'язок з життям, із конкретною працею дітей, спираючись на їх набутий трудовий досвід та здобування нових понять, необхідних для успішного виконання навчальних завдань, – важливі умови ефективності проведення дітьми найпростіших досліджень, спостережень та дослідів.

Мистецтву спостерігати і при цьому бачити те, що потрібно, і так, як потрібно, дітей потрібно вчити і вчити постійно, систематично. Вчити бачити – значить вміти виділяти в предметі, явищі, процесі, який спостерігається, основне, характерне, чи нове для того, хто спостерігає, раніше необізнане чи залишене поза увагою.

Висновки. Дуже важливо вчити молодших школярів не тільки вмінню бачити, але й умінню ставити певні задачі проведеним спостереженням, вмінню організувати найпростіші, доступні для проведення досліди, робити із своїх спостережень висновки, та використовувати їх в процесі праці.

Значна частина дослідів, спостережень, досліджень, проводяться вчителем з метою повторення та узагальнення навчального матеріалу, який учні засвоїли раніше в процесі занять, бесід.

Велику користь приносять спостереження та досліди, в процесі яких учні виявляють та порівнюють однорідні властивості різних матеріалів, наприклад паперу та тканини, глини та пластиліну, ниток та паперового шпагату. Виконувани при цьому співставлення мають важливе політехнічне значення, допомагають дітям краще засвоїти відмінні властивості, якісні особливості матеріалу.

Спостереження і досліди набувають для учнів особливого змісту, коли вчитель показує їм на ділі, що знання, отримані в процесі праці і проведення спеціальних спостережень допомагають виконувати роботу добре і швидко.

Список використаної літератури

1. Усова А. В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А. В. Усова – М : Педагогика, 1986. – 176 с.

2. Ушинський К. Д. Про навчально-виховну роботу / К. Д. Ушинський – М., 1939. – С. 35.
3. Сухомлинский В. А. Триста страниц Книги Природы / В. А. Сухомлинский // Начальная школа. – 1985. – № 1. – С. 15
4. Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности младших школьников : Книга для учителей / Н. Ф. Талызина – М : Просвещение, 1988. – 175 с.
5. Цейтлин Н. Е. Наблюдения и опыты на уроках труда в начальных классах : Пособие для учителя / Н. Е. Цейтлин, Я. А. Рожнев – М : Просвещение, 1980. – 128 с.
6. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.
7. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения / М. И. Махмутов. – Казань : Таткнигоиздат, 1972. – 551 с.

Наталья Котелянец. Исследовательская деятельность на уроках трудового обучения – источник формирования наблюдательности младших школьников.

В статье раскрываются сущность исследовательской деятельности на уроках трудового обучения, виды опытов и наблюдений, особенности и условия их эффективного проведения, психологические основы и значение для развития личности младшего школьника. Автор обосновывает отличия восприятия предметов и явлений в процессе наблюдения и в ходе проведения опытов на уроках трудового обучения.

Ключевые слова: опыты, наблюдения, исследовательская деятельность, младшие школьники, трудовое обучение, восприятие, проблема.

Natalka Kotelyanets. The research activity at the lessons of the craft as the source of development of observation of younger schoolchildren.

The article reveals the essence of research activity on the lessons of the craft, the types of experiments and observations, features and conditions for their effective implementation, and the psychological basis for the development of the personality of the younger schoolboy. The author substantiates the differences of perception of objects and phenomena in the process of observation and in the course of experiments on the lessons of the craft.

Key words: experiments, observations, research, pupils of primary school, craft lesson, perception, problem.

УДК 373.31:050

О. М. Марущак

КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ: НА ДОПОМОГУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУ

У статті розглядається сучасний стан кримськотатарських дитячих періодичних видань та можливість їх використання у навчально-виховному процесі шкіл із кримськотатарською мовою навчання: дається опис основних кримськотатарських часописів та їх особливостей.

Ключові слова: школи з кримськотатарською мовою навчання, кримськотатарські періодичні видання для дітей, дидактичний матеріал друкованих видань.

Постановка проблеми. Друк якісних дитячих періодичних видань дуже важливий для будь-якого народу, адже часописи виконують розважальну,